

Alussa on teko IV

TAITEEN VÄLTTÄMÄTTÖMYYDESTÄ

JAANA VENKULA

TAITEEN
VÄLTTÄMÄTTÖMYYDESTÄ

JAANA VENKULA

TAITEEN
VÄLTTÄMÄTTÖMYYDESTÄ

Hakusanat: filosofia, taidefilosofia, ontologia, universaalit taidot, estetiikka, etiikka, elämys, kokemukset, todellisuus, ihmiskuva, maailmankuva, persoonallisuus, harjaantuminen

© 2011 Lyhty ry ja Jaana Venkula

2. painos

Ed. kustantaja: Kirjapaja Oy, Helsinki 2003

Tekstin ja taiton suunnittelu: Petri Kovács

Kannen suunnittelu: Kirsi Alastalo

Kustantaja: Books on Demand GmbH, Helsinki, Suomi

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-498-918-3

Teoksen tuotolla tuetaan Lyhty ry:n toimintaa.

www.lyhty.fi

Sisällys

Niin kuin minä näin 7

Todellisuuskäsityksen ensisijaisuus 12

- Järjestelevä ihminen 12
- Todellisuuden kolme ilmenemistapaa 15
- Todellisuuden virtaava luonne 19
- Todellisuuskäsityksestä ihmis-
käsitykseen 23

Tiede, etiikka ja taide todellisuuskäsityksessä ja tiedossa 28

- Tiede – ikkuna varmuuteen 28
- Etiikka – ikkuna epävarmuuteen 30
- Taide – ikkuna muotojen maailmaan 34

Taiteen sillat 40

- Taide siltana maailmaan 40
- Taide siltana minään 43
- Taide siltana taitoihin ja toimintaan 45

Taiteen yhteiskunnallinen välttämättömyys 54

Taide tienä erilaisuuden

kunnioittamiseen 55

Globalismin muotojen monoliittisuus 58

IT-intoilun pulmat taiteen näkökulmasta 60

Aito taide ja näennäistaide 63

Taide totuuden tavoitteluna 63

Taide temppuiluna 66

Aidon taiteen vaikutuksia 69

Taiteellisen elämyksen luonne 71

Taide opettamassa ajan ymmärtämistä 77

Ajan ylittämättömyys 77

Totunnaiset aikakäsitykset 79

Preesens – ajan unohdettu ulottuvuus 81

Luova aika 84

Taiteilijoita aikansa virrassa 87

Philip Glass ajan keston ilmentäjänä 87

Giorgio Morandi ja Arvo Pärt

aikansa tulkkeina 90

Ekhnaton tulevan ajan luojana 94

Taiteen syvin tehtävä 97

Moniaistimellinen liikuttaminen 98

Taide johdattamassa minättömään

ihmiseen 101

Hartauden ektenia 106

Kirjallisuus ja huomautukset 110

Niin kuin minä näin

Mihin taidetta tarvitaan? Mikä on taiteen tehtävä ihmisen ja yhteiskunnan toiminnassa? Millainen on taiteenharjoituksen ja taiteen kokemisen suhde käsitykseemme todellisuudesta ja tiedonmuodostuksesta? Mitä taitoja taide vahvistaa? Miksi taide on suoraan elämän välttämättömyys eikä vain ylellinen lisä arjen harmaudessa?

Käsittelen näitä kysymyksiä tässä kirjassa sellaisina, kuin ne ovat minun ymmärrykselleni avautuneet: ”Niin kuin minä näin”. Taiteen pohtijana olen täydellinen maallikko. Mutta juuri ”maallikon spesifiä kompetenssia” meidän tulisikin käyttää luodessamme käsityksiä todella tärkeistä asioista, sanoo ranskalainen tutkija Jacques Testart¹. Nykyinen tarkastelutapamme nojaa liian usein vain asiantuntijoiden kappeaan ”simplistiseen” järjenkäyttöön. Sen ulkopuolelle jäävät monet merkittävät tiedon alueet, yhtenä

niistä taide ja esteettiset käsitykset, joita kuitenkin tarvitaan aidossa tiedonmuodostuksessa, viisaudessa.

Esteettisyyden merkityksen tiedostaminen voisi edistää jopa suurten ongelmien ratkaisua. Esitin joskus 1980-luvun alussa, miten jokainen maahan pudottamamme roska rikkoo esteettisyyden tajuamme, mutta on samalla osa maailman ympäristöongelmaa. Yhden roskan päivässä maasta nostava taas harjaannuttaa sekä esteettisyyden tajuun että motoriikkaansa mutta samalla pienentää ympäristöongelmaa. Tämän olin Kaivopuiston aamulenkkeilläni oivaltanut ja oppilailleni julistanut. Noihin aikoihin pari ranskalaista ystävääni kommentoi suomalaista ympäristöä. Toinen, kuvaamataiteita harrastava muusikko, hämästeli roskaisuutta kysellen, miten jaksamme elää sen keskellä. Toinen, taiteita harrastava fyysikko, ihmetteli rakennustemme arkkitehtuuria verraten sitä Israelin uusiin asutussiirtokuntiin.

Nuoressa kulttuurissamme eivät mieltämme todellakaan ylennä pyramidit eivätkä eiffeltornit. Niinpä taidekasvatuksen ja taiteentutkimuksen haasteet meillä ovat suuremmat kuin monissa muissa maissa. Sanankäytöllä ja muulla opetuksella on kompensoitava, varsinaisen taiteeseen kasvattamisen lisäksi, kauniiden vanhojen rakennusten ja avarienvulevardien puute. Taidekasvatuksen lisääminen on myös taloudellinen välttämättömyys pitemmällä aikavälillä. Ihminen, jonka harmonisten suhteiden taju ei ole kehittynyt, ei voi löytää ajatusten ”oikeaa paikkaa” teknisissäkään asioissa.

Taiteentutkimus käsittelee tieteen apuvälinein sitä taiteen osaa, mikä siitä on tiedollisesti kuvattavissa. Vaikka tieteellisesti aikaansaatu viesti on vain jäävuoren huippu, on sillä kuitenkin tärkeä merkitys taiteen ymmärtämisessä. Niille joille taide ei avaudu elämyksellisesti, saattaa polun pää aueta sitten, kun saa tietoa taiteen tärkeydestä.

Käsillä oleva kirja ei ole sen enempää taidekasvatusta kuin taiteentutkimustakaan eikä anna ohjeita taiteen tulkintaan. Avoimelle mielelle se saattaa kuitenkin avata pohdinnan purosia näihin molempiin suuntiin yrittäessään jonkinlaisena ajatusluonnoksena osoittaa, millaista maailman näkemisen, kuvaamisen ja järjestämisen tapaa taide edustaa.

Taidetta koskevat ajatukseni ovat alkaneet muotoutua 1970-luvun lopulla tehdessäni työtä vaikeuksiin joutuneiden opiskelijoiden parissa. Havaitsin vaikeuksien johtuvan usein siitä, että koulutuksessa nuoret saavat kyllä paljon tietoa, mutta eivät opi sen enempää ajattelemaan kuin toimimaankaan. Näin siksi, että ajattelemisen ja toimimisen taidot eivät kehity vain tiedon varassa, vaan tarvitaan muitakin mielen ulottuvuuksia.

Monet kerrat koin tuolloin olevani hullu nähdessäni mm. taiteen merkityksen oppimiselle niin toisin kuin silloiset asiantuntijat. Vähitellen aloin kuitenkin löytää samansuuntaisia näkemyksiä monilta ”verteni veljiltä, jotka haudoista antoivat kättä”. Löysin Aristoteleen ja tekojen laadun, ymmärsin Sokraateen kyselevyyden, sain valaistusta Platonin taidetul-

kintoihin. Huomasin Leonardo da Vincin aikanaan astuneen samaan muutoksen virtaan. Maailmalla alkoi esille nousta näkemyksiä, joissa huomio suunnataan olevaisen toiminnassa olevaan perusolemukseen ja muuntuvuuteen, jota aloin kutsua virtaavuudeksi. Muuntuvuutta ovat kohdalleni osuneista ajattelijoista parhaiten ilmaisseet filosofiassa William James ja Henri Bergson, musiikissa Philip Glass ja Arvo Pärt, maalaustaiteessa Giorgio Morandi, kuvanveistossa Constantin Brancusi ja runoudessa Aaro Hellaakoski.

Tälle tekstille sopii parhaiten tunnukseksi Hellaakosken lause: ”Niin kuin minä näin”. En yritä kytkeä ajatteluaani oppineeseen asiantuntijakaapuun, vaan kuvaan sen siten kuin se itselleni on muotoutunut. Pitäisin myös epärehellisenä esittää, että olen saanut jonkin ajatuksen joltain auktoriteetilta, jos niin ei ole oikeasti tapahtunut. Käytännössä olen menetellyt, kuten muistelen Gabriel Garcia Márquesin jonkin Sadan vuoden yksinäisyyden henkilön menetelleen: katsonut kirjoista, olenko tullut ajatelleeksi oikein! Usein ymmärrämme kirjojen ajatukset vasta, kun olemme itse kokemuksemme kautta päätyneet samanlaisiin. Tästä syystä viitataan seuraavassa tarkasti lähteisiin vain silloin, kun olen tiedon suoraan jostain lähteestä saanut tai jos olen muuten tietoinen asian yhteydestä jonkun muun esittämään.

Olen luennoinut taiteen tehtävistä ja esteettisyyden merkityksestä silloin tällöin noin kahden-

Kuva: Kreetta Järvenpää

Alussa on teko

taiteen, tieteen ja arjen luovuudessa

TAITEEN VÄLTÄMÄTTÖMYYDESTÄ

Taiteen harjoittamisen mutta myös taiteelliselle elämykselle antautumisen alussa on teko, olkoon tuo teko siveltimen veto, nuotin piirtäminen tai taiteelliselle elämykselle antautuminen. Tämän ominaisuutensa ansiosta juuri taide on herkin yhteys maailman ja minuuden välillä. Mutta se on myös väline yksilölle taiteen ulkopuolellakin välttämättömien ajattele-

misen taitojen oppimisessa.

Aito taideteos vaatii ja vahvistaa mm. erilaisuuden havaitsemisen taitoa, sillä sen on aina oltava toisenlainen kuin jonkin muun taideteoksen. Tämä taito on yhteiskunnallisestikin tärkeää erityisesti aikoina, joina yhdenmukaisuutta vaativa suvaitsemattomuus uhkaa. Teosta Taiteen välttämättömyydestä voi suositella yhtä hyvin oppikirjaksi kuin yleiseksi taiteen merkityksen ymmärtämisen edistäjäksi. Eräät tunnetut taiteilijat ovat kokeneet teoksen syventävän myös omaa työskentelyään.

■ **Jaana Venkula**, sos.psykologi ja tietokirjailija, on analysoinut tieteellisen ja taiteellisen työprosessin yhdenmukaisuuksia 1980-luvulta lähtien. Hän on luennoinut aiheesta mm. korkea-asteen koulutuksessa, yritysmaailmassa ja terveydenhoidon sektorilla. Jaana Venkulalle on myönnetty mm. Valtion tiedonjulkistamispalkinto, Vuoden Kellokas ja Vuoden puhuja -palkinnot.

■ **Lyhty ry**, teoksen uusintapainoksen julkaisija, on kehitysvammatyötä tekevä yhdistys ja Jaana Venkulan pitkäaikainen yhteistyökumppani. Lyhty pyrkii noudattamaan alussa on teko -periaatetta niin arjessa kuin juhlasakin. Esteettinen ulottuvuus on vahvasti läsnä esim. Lyhdyn tarjoamassa asumisympäristössä ja kulttuuritoiminnassa, josta julkisuudessa on ollut esillä mm. musiikki ja visuaalinen taide.

Alussa on teko -sarjan teokset:

1. Tekemisen taito
2. Kysymisen taito
3. Epävarmuudesta ja varmuudesta
4. Taiteen välttämättömyydestä
5. Fair Play jalkapallon sieluna ja käytäntönä

LYHTY
Helsingin
lyhytaikaiskoti
ja työpaja
Lyhty ry

9 789524 989183